

Зміст

Вступ

Розділ 1. Духовні цінності у збірці Ліни Костенко «Неповторність»

1.1 Історія і характеристика збірки «Неповторність»

1.2 Вияв любові до природи в пейзажній ліриці письменниці

1.3 Утвердження естетичних та духовних цінностей поезією про природу

1.4 Усвідомлення й розкриття неповторності кожної хвилини

Розділ 2. Образно-виражальні засоби, якими твориться «неповторність» природи в однойменній збірці Ліни Костенко

Розділ 3. Функції символів у збірці «Неповторність»

Висновки

Список посилань

Список використаних джерел

Вступ

19 березня 2010 року Ліні Костенко виповниться 80. Прекрасний ювілей дуже талановитої і, водночас, дуже скромної, чесною і правдивою жінки. Прочитавши «В часах перехідних і вічних», ми дізналися про внутрішній стан під час 75-ліття. Тоді було нестримне бажання «перекрити чимось усі «урочистості», десь пересидіти «лиху годину» (святкування, нагородження). І поетеса зраділа, коли було запропоновано «круглий стіл» у Києво-Могилянській академії, де вона давно є почесним професором. «Ювілей як нагода побачити добрих людей, відчуті їхнє розуміння - це адекватно!» (Л.Костенко).[1,с.118]

Може, тому вона у власному виступі говорила зовсім не про урочистості, а про наболіле. «є якась дуже велика небезпека, яка перед українською літературою стоїть, і саме в ХХ столітті. Є органічно запрограмована біда - оцей перехід, який усе тягнеться ...» І далі: «Не забуваймо, до якої нації ми належимо. Ця нація трагічна...Вчора я читала в якійсь газеті, що 19-річна дівчинка на запитання про Шевченка сказала: «Мене Шевченко не цікавить...» Тобто - коди знищено. Що буде далі? Ювілей - це підсумки. Так от, підсумки в мене особисто дуже сумні, а висновки - невтішні. Але, як я казала, енергетикою мене Бог не обділив, то... Як там у мене написано? «Гей, писарю, неси мою печатку! Життя пропало. Почнемо спочатку». І це говорить поетеса, чия творчість давно стала класикою, ввійшла до шкільних програм, визнана світом. Але кожен, хто переймається національним становищем нашої держави, солідаризується душею з Л.Костенко, бо її тривога - не пребільшена: що стало з нами за 19 років незалежності!? Де почуття національної гідності, що з нашою історичною пам'яттю, з нашою національною самосвідомістю та самоідентифікацією?!

Поетеса вводить до вжитку новий образ - «гординя великої гіркоти», який сповнений трагічного змісту: ми мусимо бути гордими саме через ті гіркі випробовування, що випали на нашу долю, гордими, бо «скиглити і скаржитись - це відсутність гордості...» Наші висновки про майже 20 років існування незалежної України теж невтішні. І тепер рядки юної авторки, що наводить Л.Костенко, - «Україно, дай мені жити!» - справді дуже боляче сприймаються, бо тоталітарна держава - в минулому, а нам і досі

треба виборювати право на життя уже в суверенній Україні.

Як бачимо, Ліна Костенко завжди лишається вірною собі, тим принципам, яких дотримувалася протягом усього творчого життя. Її почуття відповідальності та тривоги за стан духовності в суспільстві, за майбутнє України відчувається в кожному творі, в кожному рядку. І час цього, на щастя, змінити не в змозі...

Ліна Костенко створює неповторну пейзажну лірику. Все, про що пише письменниця, - про події сивої давнини чи кохання, красу навколишнього світу чи поезію, - читати однаково цікаво. Ці вірші позначені такою глибиною змісту, інтелектуалізмом, історичною пам'яттю і національним колоритом, що пейзажна лірика стає водночас і філософською, і патріотичною, й інтимною.

У цьому й полягає її привабливість для дослідника. У наш час зріс інтерес до естетики мистецтва, до його природи, до творчої майстерні митця, на відміну від колишнього вульгаризаторсько-соціологічного підходу до оцінки літературних явищ. Тому темою даної курсової роботи є «Утвердження загальнолюдських цінностей у пейзажній ліриці Ліни Костенко (на матеріалі збірки «Неповторність»)».

Ми ставили собі за мету: на прикладі віршів про природу дослідити, які загальнолюдські цінності домінують у поезії Ліни Костенко, які є засоби вираження людських цінностей саме в пейзажній ліриці, чим збагачує вона духовний світ читача, що виховує в душах людей.

Об'єктом дослідження була збірка «Неповторність» 1980 року.

Аналізуючи поезії про природу, ми звертали увагу на менш досліджені вірші, щоб знайти «цілину»(те, на що не звертали уваги критики).

Знайомлячись з критичною літературою про творчість поетеси, ми переконалися, що її пейзажна лірика є малодослідженою з погляду стилю, і лише поодинокі рядки у статтях вчених - про домінуючі загальнолюдські цінності у збірці «Неповторність».

Нами були проаналізовані усі вірші про природу з даної книги, визначено і досліджено найголовніші художні засоби (тропи та фігури), за допомогою яких поетеса створює неповторні картини природи і як в них осмислює людські цінності, що, на її думку, ми втрачаємо.

Розділ 1. Духовні цінності у збірці Ліни Костенко

Насамперед визначимося із самим поняттям «духовні цінності».

«Духовний- нематеріальний, зв'язаний із психологічним життям, зі сферою ідей»[2,с.199]

«Цінністю вважається будь-яке матеріальне або ідеальне явище, яке має значення для людини чи суспільства, заради якого вона діє, витрачає сили, заради якого вона живе» [2,с.735].

Поетеса звертається до цієї теми, бо наша епоха технічного прогресу несе людині загрозу духовного зuboжіння. Своїми віршами Ліна Василівна нагадує про неперехідність справжніх моральних, мистецьких і життєвих цінностей. Людина часто буває сліпою, підносячи дріб'язкове і скороминуче до рівня ідеалу:

І не знецінюйте кошовне, не загубіться у юрбі.

(«Вже почалось, мабуть, майбутнє...») [3,стр.53].

Найсучасніша мода й найгучніша слава - то лише швидкоплинне захоплення:

Шукайте посмішку Джоконди, Вона ніколи не мине, - закликає Ліна Костенко [3,стр.53].

Бо тільки справжня краса неминуха, лише вона в усі віки робить людину людиною. Цілющим джерелом радості й натхнення для поетеси завжди була і є Природа. Вона постійно оживає в її думках, спогадах, даруючи душевну рівновагу, емоційне та естетичне задоволення.

Часто у своїх творах Ліна Костенко персоніфікує природу: «шепоче ліс», «хмари бігли й спотикалися об грім», «плачуть і моляться білі троянди», «засміялась провесінь», «гай знімає золоту перуку». Глибокий зв'язок зі світом природи вносить справжню Гармонію в життя людини.

На останній прес-конференції Ліна Костенко нагадала, що поклик письменника - писати, а останнім часом вона мріє писати вірші не з політичним забарвленням, а «малювати птиць срібним олівцем на лляному полотні», що не вона пише вірші, а «вірші пишуть мене! Господи, я вибрала вірші, хоч би вони мене вибрали, хоч трішки...» Як влучно сказано, а головне, - ці слова можуть викликати зустрічний порух людського серця, допомогти йому піднятися над буденністю. [4,с.45]

Ліна Костенко вчить нас бачити природу не зором, а душею, розуміти її, спілкуватися з нею, берегти і навіть рятувати її від нашого ж, людського, впливу. Людина не хазяїн над природою, яка є все-таки Храмом, а не майстернею.

У поетеси є своє визначення ролі природи: «Це - госпіталь душі»:

Тут сосни соснові, берези березові,

І люди людяні тут («Древлянський триптих») [3,с.135].

Отже, слово поетеси пронизане безмежною турботою про долю всього живого, активним творчим прагненням захистити й зберегти духовні цінності, котрі роблять людину людиною: духовність, гуманність, мистецтво, бережність, небайдужість. Пейзажний живопис Ліни Костенко засвідчив: сокровенно-інтимне спілкування з природою сприяє духовно-моральному одужанню людини. Суть цього процесу не лише в осягненні себе часткою всезагального, а й у досягненні гармонії між внутрішнім, людським, і зовнішнім, природним, у формуванні найдосконаліших взаємин із собою подібними.

1.1 Історія і характеристика збірки «Неповторність»

Непросто складалася творча доля поетеси. Після блискучого успіху перших трьох книжок - тяжкий шістнадцятирічний період мовчання. Твори Ліни Костенко забороняли друкувати, дві її збірки були «розсіпані» уже після набору. Але мужня жінка, самотня поетеса витримала і цькування влади, і несправедливі закиди критики. І пасивне мовчання «юрби».

У 1980 році побачила світ збірка «Неповторність». Коли книга віршів опинилася під загрозою невидання, авторка знову оголосила голодування. Ліні Костенко судилося жити в час, коли немодно, «шкідливо, навіть небезпечно було говорити про загальнолюдські цінності» [5,с.88].

І, напевно, саме тому глибоко гуманістична творчість поетеси, її щире, правдиве слово викликали страх і шалену ненависть влади. Аж у 1987 році за історичний роман у віршах «Маруся Чурай» та збірку поезій «Неповторність» Ліна Костенко отримала

Державну премію України імені Тараса Шевченка. Нарешті і влада була змушена визнати велич таланту поетеси.

Ця книга віршів і донині залишається перлиною серед української ліричної поезії кінця ХХ-поч. ХХІ століття, а поетесу називають «царицею поезії в Україні» (Джордж Луцький, американський літературознавець).

Поезія ця - мудра, філософська. Ліна Костенко багато розмірковує над тим, що ж лишає по собі людина. Як жити? Де відшукати те одвічне, що, збагативши тебе особисто, залишиться у спадок твоєму народові, а відтак і людству?

Збірка «Неповторність» складається з трьох розділів: «Обличчя Сувида», «Тихе сяйво над моєю долею» та «Ікси історії», останній з яких видається найцільнішим за об'єднуючою ідеєю - минуле, що живе з нами, в нас, для нас. Його уроки не повинні зникнути марно. Досвід віків настільки повчальний, що якби людство хоч трішки на нього зважало - наскільки б трагедій і бід поменшало в нашому житті...

Треба вчитися в Історії. А ще у - Природі.

1.2 Вияв любові до природи в пейзажній ліриці письменниці

У пейзажній ліриці Ліни Костенко часто зустрічаємо слово «люблю».

Природа, ніби відчуваючи настрій людини, приймає її болі й страждання, наснажує світлою радістю й тихим умиротворенням, дарує відчуття скороминущості суєтного людського життя й вічності навколишнього світу, і поетеса відповідає їй любов'ю й вдячністю:

Мене ізмалку люблять всі дерева,
і розуміє бузиновий Пан,
чому верба, від крапель кришталева,
мені сказала: «Здрастуй!»- крізь туман.

Чому ліси чекають мене знову,
на щит піднявши сонце і зорю.

Я їх люблю. Я знаю Їхню мову.

Я з ними теж мовчанням говорю [3,с.22].

Дієслівний семантичний ряд: «люблять», «розуміє», «чекають»-свідчить про взаємозв'язок між природою і людиною духовною, яка на духовні щедроти природи відповідає взаємністю. Парцеляція останніх двох рядків увиразнює саме стосунки даної героїні зі світом лісу, наголошує на кожній дії як на вирішальній: люблю, знаю; а оксюморон «мовчанням говорю» підкреслює витонченість спілкування героїні з природою, що відбувається на якомусь, може, генетичному рівні.

Отже, лірична героїня любить перебувати наодинці з деревами й вітами, відпочивати в лісі, біля озера чи річки. У ці дорогоцінні хвилини очищається душа, сповнюється любові й прощення, глибокого розуміння одвічної мудрості природи, «непорушності віковічних устоїв духовного єства людини, людяності, краси»[11,с.262].

Улюблений образ Ліни Костенко - ліс. У ньому гармонія, якої так бракує людству, тут все впорядковане й добродушне:

У лісі ліс виходить з-за куліс.

Стоять ансамблі сосен і беріз.

І над медовим подихом галявин

сміється сонце усміхом білявим
(«У лісі ліс виходить з-за куліс...») [3,с.91].

Навіть найменші жителі лісу - метелики - зачаровують читача тріпотінням своїх крил, які ніби відраховують миттєвості часу і величність цієї краси:

...тріпочуть чорно сині мотилі,-

так ніби казка

розплющить очі і заплющить, розплющить і заплющить...

Останні рядки - неримовані, в іншому ритмі, тому особливо привертають до себе увагу читача: метафорою «казка розплющить очі і заплющить», що повторюється, створюється відчуття «грайливості», дитинності, чистої доброти і радості (ніби казка комусь підморгує крильцями метеликів).

Уже в іншому вірші «Вже десь мене ліси ті виглядають...» відчуваємо, що при зустрічі з цим лісом лірична героїня замислюється над майбутнім, над циклічністю й мудрістю природи. Ліси «виглядають» людину «Десь на горизонті - «на поцілунку неба і полів».Цей гармонійний і довершений світ потребує приходу людини. Ще багато випробувань попереду: і «трава зіщулиться і змерзне», і «щоки у зайців позападають», і навіть зворушливе: «бруньки поодморожують носи»,- але це все не трагічно, не фатально, це закономірно, і треба приймати будь-яку «зиму» в природі і в житті з вдячністю, як неминучість. Ще комусь «печальні скажуться слова», можливо, про розлуку чи втрату, а щоб заповнити цю душевну порожнечу, ти просто прийди до лісу й поглянь, як: «Ще на світанку білому розверне небесні брами хмара снігова».

Щоб вистояти, треба бути разом - Природі й Людині, і потреба в цьому взаємна.

Кільцеве обрамлення «а вже мене ліси ті виглядають» укінці доповнюється і почуттям ліричної героїні: «І я вже виглядаю ті ліси».

Отже, коло замкнулося : людина - це лише ланка в світі природи, і природа виступає як філософська категорія, як спосіб осмислення людиною себе самої,свого місця у світі.

1.3 Утвердження естетичних та духовних цінностей поезією про природу

Костенко поетеса лірика духовний

На жаль, наш прагматичний вік наклав свої корективи на духовність людини.

Заглиблюючись у поезію Ліни Костенко і її проблематику, бачимо, що поетеса розвиває цей мотив. «Нехай підждуть невідкладні справи», - чи часто ми даємо собі таку настанову й виконуємо її? Ні, звичайно, бо не маємо часу. А Ліна Костенко точно помічає: «Не час минає, а минаєм ми». Минаємо повз важливі й віковічні речі. Слід надивитися на сонце і на трави, наговоритись з добрими людьми. Замислитись, що твоє життя - це «мить, уривочок, фрагмент» й «Остання нота ще бринить в повітрі...», тож продовж її на якомога довший звук, але щоб він не виявився фальшивим :

А що ж тоді залишиться від мене,

якщо візьму я тільки ноту Бене?

А де ж тоді симфонія життя?

(«Ініціали буднів - Н/ота/ Б/ене/»)[3,с.60]

Н.В і симфонія життя. Ця семантична пара має антонімічне звучання. Не можна жити

лише одною нотою, навіть найвагомішою, бо світ складається із мільйонів «неповторних» прекрасних миттєвостей, які й створюють «симфонію», роблять життя насиченим і повноцінним. І продовженням даної думки є рядки:

Нехай підждуть невідкладні справи.

Я надивлюсь на сонце і на трави.

Наговорюся з добрими людьми...

(«Нехай підждуть невідкладні справи»)[3,с.61]

Поетеса також хвилює і питання: що ж залишає людина по собі, окрім екологічних проблем? Звідки ж візьмуться духовність і загальнолюдські цінності в наших нащадків? Ця тема виринає у вірші «Фанерні журавлі не полетять у вирій...». Ці журавлі уособлюють байдужість та безпорадність людей. Птахи навряд чи оживуть, бо «І дощик моросить. Гніздо прибите криво» - це свідчить про «увагу» нашого суспільства до життя всього живого. Наша приземленість не дозволить поринути вільно в небо, як і тим журавлям, що не знають, «Де небо? Де земля?», і не в змозі «підняти крила». Є надія, що птахи оживуть: «Хіба що оживуть...але коли, коли?», мабуть, коли людина усвідомить, що не повинна бути заручником технічного прогресу, і сміливо відречеться всього неживого й заглибиться у красу рідної природи, замислиться над сенсом свого буття...Поетеса із зітханням і надією закінчує свій твір: «Фанерні журавлі...Фанерні журавлі...» Цей повтор є символом штучності, несправжніх цінностей, яким стали поклонятися люди, усього того, що духовно збіднює людину, яка перестала прагнути висоти, мріяти про свободу, про політ... («Фанерні журавлі не полетять у вирій»)[3,с.30].

Ліна Костенко на якійсь ледь невловимій грані протиставляє вічне й буденне (час і люди), але протиставляє в їхній природній єдності, в їхньому суперечливому взаємодоповненні. Контраст діяльності людини й природи виявляється й у вірші «Нектар дощу в бетонному флаконі...». Природа дарує нам «цвіт на підвіконні», «медовий смолоскип», «цвітіння лип», а людство спроможне лише цю красу спалювати, заховати цей «нектар» краси і гармонії у «бетонному флаконі». Ми самі є «планетою бджіл, що дзижчить в туманній повсякденності. Ми не вміємо (людство) з гідністю приймати дарунки природи: «І крізь бетон бунтує річка Либідь», чому ми цураємося природи й забуваємо свої витoki, адже ми - діти природи?

Саме заглибившись у пейзажну лірику Ліни Костенко, ми відчуваємо, як болять ці проблеми поетеси, відчуваємо, скільки втрачаємо і що саме на нас лежить відповідальність за подальшу долю Світу Природи.

Зв'язок у поетеси із природою рідного краю розгалужений спорідненими мотивами «людина-час», «людина-природа-духовність», «дух-матерія». Так у вірші «Тінь чорна стрімко падає униз...»[3,с.25], голуб - птах миру і гармонії - пролітає повз людську «юрбу». Так через образи птахів Ліна Костенко розкриває найсуттєвіші турботи і болі. Чому ж люди не можуть так підняти голову до неба й відпочити на хвилику?

Побачити тих голубів і згадати про своїх коханих. Сонячний карниз собору - це пташиний «проспект», це місце їх (птахів) перебування: «над містом» - над «строкатими ритмами вулиць і юрби». Сонце, висота, свобода, піднесеність... Тут навіть розмови голубів набувають доленосної для усіх тематики: «Про той собор. Про

людство про війну. Про білий світ, про небо з далиною... » І, звичайно, - про Любов...Треба вміти подивитися на життя з висоти собору, треба сповнювати душу неперехідним цінностями, навіть коли тобі випадає жити серед «строкатих ритмів (кольорова музика) вулиць і юрби». Як голуби... Таким чином, образи голубів виступають символом природи, піднесеності почуттів і протиставленням всьому буденному, мізерному, заземленому.

Про такий необхідний людині відпочинок йдеться у вірші «А що? І я спочину на хвилинку», де лірична героїня, прикрашаючи ялинку, замислюється над складнощами життя, над тим, як від нього сховатись: «І там ніхто мене вже не дістане, і срібен дощик йти не перестане». У світі ялинки все затишне і таке рідне, таке знайоме :

І поживу в малесенькій хатинці,
що так притульно висить на ялинці,
де заглядає в зоряні віконця
Кіт у чоботях з вусами гасконця [3,с.75].

Усі деталі поетеса змальовує у зменшувально-пестливій формі: «ліхтарики», «сніжиночки», «шишечка», «малесенькій», «дощик». Здавалося б, що тут такого? Але уважний читач помітить, що ці речі дорогі героїні, вони нагадують дитинство, минулі свята Нового року, тобто все те найсокровенніше, що залишається в людині, що з часом переходить у спогади...Але, на жаль, це свято не може тривати вічно:

І знову тихо погашу ялинку...
А що, і я спочила на хвилинку [3,с.75].

Таким чином, світ ялинки, казки, дитинства стає уявною втечею від невлаштованості світу дорослих, бо тільки тут лірична героїня має можливість «спочити», порятувати душу, відновити втрачену гармонію.

1.4 Усвідомлення й розкриття неповторності кожної хвилини

Для поетеси, на наш погляд, неповторне усе, що красиве. Категорія Краси лежить в основі її концепції неповторності. Якщо використовувати її (авторки) улюблений художній прийом - паронімічну атракцію, - то можна сказати ще й так: для поетеси неповторне усе те, що не потворне. Це ключ до розуміння усіх поезій Ліни Костенко, а не тільки збірки «Неповторність».

Неповторна, а значить, прекрасна кожна людина, якщо вона особистість.

Ліна Костенко, як максималістка, вимагає багато і від себе, і від людей:

Твоє страждання - особиста справа,
Твоє мистецтво - радощі для всіх... («Цирк»)[3,стр.76]

Або: З такого болю і з такої муки
Душа не створить бутяфорський плід...
(«Настане день, обтяжений плодами»)[3,стр.44]

Неповторна мить творчості, бо вона «скарби творить, а не відкриває»(Леся Українка), бо вона творить красу:

Поезія - це завжди неповторність,
Якийсь безсмертний дотик до душі [3,стр.42].

Неповторна мить дитинства, бо вона дійсно не може повторитися вдруге, до неї не

можна повернутися через роки.

Неповторна кожна мить, коли ми раптом щось для себе усвідомлюємо, у чомусь стаємо мудрішими:

Буває мить якогось потрясіння:

Побачиш світ, як вперше у житті...

«Душа прозріє всесвітом очей» («Буває мить якогось потрясіння»)[3,с.65]

Неповторне почуття кохання, любові. Якщо до них не вкрадеться звичка, звичайність, буденність, сірість:

Ти прийдеш знов. Ми будемо на «ви».

Чи ж неповторне можна повторити?(«Осінній день березами почавсь»)[3,с.123]

Або: Любов неповторна-моя валторна

(«Відмикаю світанок скрипичним ключем»)[3,с.41]

Або: Заклинаю тебе: будь навіки мені незвичайним.

Неповторне усе, що не є повторним, часто повторюваним...

А також неповторне усе, що є високоморальним, бо воно красиве...

Так у Ліни Костенко стали нероздільно пов'язаними Естетика з Етикою, Краса з Мораллю. Прикладками до поняття Природа у поетеси стали «неповторність», «одне нерозгадане чудо», «первозданність», «зачудованість».

Бути самим собою, зберегти й пронести крізь життя свої душевні якості - ось мета, гідна людини, бо індивідуальна свобода-це теж неповторність:

І не знецінюйте коштовне,

Не загубіться у юрбі,

Не промініяйте неповторне

На сто ерзаців у собі [3,с.121].

Поняття «неповторності» несе в своїй суті концептуальне навантаження, що синтезує найважливіші ідеї того світу, що заперечує повторне звичне і потворне, зле, підносячи на п'єдестал красу самого життя, яку не кожному дано збагнути:

І неповторність кожної хвилини

Шукає шлях від болю до перлини...[3,с.122]

Отже, поетеса стверджує, щоб усвідомити неповторність кожної буттєвої хвилини, варто озирнутись і побачити її у всьому навколишньому світі - світі гармонії й довершеності, не поруйнованої людською байдужістю, захланністю, дріб'язковістю .

Розділ 2. Образно-виражальні засоби, якими твориться «неповторність» природи в одноіменній збірці Ліни Костенко

Усю збірку пронизує контраст між світом природи й світом людини, яка вимушена жити в урбанізованому середовищі, спотвореному зворотнім боком технічного прогресу. Сучасний світ людини, за Ліною Костенко, - це «чад, бензин, вібрації,скрегіт, регіт, рев, гримучі траси, камінні стіни, асфальт, це вудлища антен, какофонічна музика приймачів, поїзди і космодроми, місяцехід, але одночасно і музей атомної бомби в Америці, війни, бо - «неандертальці ХХ віку », «душа ще з дерева не злізла»(«Мабуть, ще людство дуже молоде...») [3.с.80].

Світ людини - це ще й мертві ріки, вимерлі тарпани і вимираюча морська королева,

схожа долею з Атлантидою, це фанерні журавлі у криво прибитому гнізді. Це молитви пням, «такі тотальні пні».

Світ людини - ще такі мікрообрази, як: вигідний контракт, це гроші, це «велике мискоборство». Це слава, Гран-Прі, овації в Парижі.

Це «хор глухонімих», «людей велика ряснота», «чад, грім дня, оркестри децибелів», це «тарапата (колотнеча, клопіт), рівна нулю, це браконьєрство-екологічне і духовне»:

Уже душа не знала, де цей берег,

уже втомилась від усіх кормиг.

У громі дня, в оркестрах децибелів

ми вже були, як хор глухонімих...

(«Щасливиця, я маю трохи неба...»)[3,с.10]

Світ людини - це бутафорія, обман, фальш, несправжність, лицемірство, ерзаци,

«феєрія ілюзій і оман» - цілий синонімічний ряд, що свідчить про девальвацію

духовних цінностей у людських душах («Настане день, обтяжений

плодами...»)[3,с.44].

Це постійний «цейтнот», пришвидшений темп життя, звідси суєта, вічні невідкладні справи, і, як наслідок,- духовна роз`єднаність людей, це самотність серед юрби.

Краще за поетесу не скажеш: це «епоха спорту і синтетики» (жорстокої змагальності та фальші, несправжності в усьому.

Ліна Костенко «б'є в дзвін» (як Е.Хемінгуей, роман «По кому подзвін?»), б'є на сполох, тривожачись від того явного духовного звиродніння, яке поширюється серед її сучасників.

І тому, хто хоче зберегти в собі свою неповторність, доводиться дуже нелегко:

Як важко бути Антеєм на асфальті!

(«Малина, м`ята, дим і димарі...»)[3,с.100]

На цьому досить непривабливому урбаністично-технічному фоні природа справді стає «госпіталем душі», оазисом, що відроджує вимучену душу.

Я чую дощ. Він тихо плаче правду,

Що я когось далекого люблю.

І чую тишу. І співають птиці.

Проходять люди гарні і незлі.

В пахучій хмарі дощової глици

Стоїть туман, як небо на землі.

(«Щасливиця, я маю трохи неба... ») [3,с.10]

Істинне, справжнє, неповторне там, де тиша, яку вміють слухати і чути, де правда.

Мотиви тиші, мовчання, німоти є наскрізними в поезії Ліни Костенко. І вони не дивні.

Ці образи там, де є пошуки істинності, справжності:

Ми мовчимо: поезія і я.

Душа з очима снайпера

В трагічній німоті,

Здається, все вже знайдено

І знову - ні... [3,с.142]

Я вас люблю. О, як я вас люблю!

Але про це не треба говорити [3,с.102].

Я тихо йду. Так ходять скрипалі,
не сколихнувши музику словами
(«Як холодно! Акація цвіте»)[3,стр.119].

Я їх (ліси) люблю. Я знаю їхню мову.

Я з ними теж мовчанням говорю
(«Мене ізмалку люблять всі дерева»)[2,с.22].

Візьмімо, наприклад, вірш «Цей ліс живий. У нього добрі очі». Тут змальовано протилежний до людського світ, де панують саме ті цінності, яких так бракує серед людей. Все, що лірична героїня бачить у лісі, все, що діється в ньому, набуває в її очах олюднення - антропоморфізації. Спочатку - традиційний образ тиші:

Старезні пні, кошлаті поторочі,
Літопис тиші пишуть у траві [3,с.48].

Тут відсутня суєта і дріб'язковість. Від «дубового Нестора», який не заважає «білим вальсам радісних беріз», віє і мудрістю дідуся, що поблажливо спостерігає за викрутасами улюблених онучат, і добротою, і толерантністю, і взаєморозумінням між різними поколіннями. [6,с.122-128].

Тут, у лісі, - гармонія, якої так бракує в людському суспільстві: і дуб, і берези, і ведмеді почувають себе вільно, але і маленькому грибочку є місце під сонцем, на яке ніхто не зазіхає: він теж має право на життя.

Сонце показує «кіно», «ведмеді забивають доміно» - тут і затишна домашня обстановка, і кіно, і казка, і чисте, дитяче сприйняття природи - ніби повернення в дитинство. «Малі озерця блискають незлісно» - тут усе справжнє, нічим не замулене, добре:

Колише хмара втомлені громи (як мати), - і приходять до нас іще одна складова неповторності: і дитинство, і материнство, і любов.

Ось чому спочатку:

«Поїдемо поговорити з лісом,
а вже тобі я можу і з людьми».

Отже, чутлива людина, спілкуючись з природою, отримує наснагу для подальшого життя серед нашої людської суєти, перегонів і боротьби. Як схоже це на «Інтермеццо» М.Коцюбинського!

Справді, ремінісценції - улюблений художній засіб Ліни Костенко. Це (по латині - згадка) - відчутний у літературному творі відгомін іншого літературного твору [7,с.587]. Вважається, що ремінісценція є не усвідомленою автором, вона виникає внаслідок впливу на нього творів інших авторів.

Алюзія - це натяк, відсилання до певного літературного твору, сюжету чи образу з розрахунку на ерудицію читача, покликаною розгадати закодований зміст [7,с.30]. Ремінісценції та алюзії авторка використовує часто для створення колориту-атмосфери певної епохи чи місцевості.

Так, у вірші «Ой, із загір'я сонечко, з загір'я» створюється карпатський колорит поєднанням пейзажу та музичних образів:

Чабанська ватра тліє коло заватри,

На довгій палі шелестить стіжок,
І бурелом громіздко, мов гекзаметри,
Лежить у лісі поперек стежок.
Співає ліс захриплими басами...
Тут, в небі, тихо. Ані шум потічка,
Ні вітру шум, ні пташка лісова.
І тільки десь Іванова Марічка
Із того світу кличе його: - Йва-а-а! [3,с.56].

Останні два рядки є, на наш погляд, алюзією, бо це пряма згадка про трагічне кохання героїв повісті М.Коцюбинського «Тіні забутих предків».

У вірші «Ластівки тікають із Європи» проблеми екології, трагічні взаємини природи з людиною 20-го століття змальовано так, ніби ліричний герой твору виправдовує міграцію птахів (бо тікають не просто з Європи - з батьківщини), не звинувачує їх у відсутності патріотизму: просто «я люблю вас змалку».

А ще - спасибі вам за все.

Тільки хто ж це королеві Марку
Золотинку в дзьобі принесе? [3,с.28]

Алюзією останніх рядків (пряма згадка про роман «Трістан та Ізольда») поетеса знову перетворює екологічну проблему в морально-етичну: ми, люди, справді завинили перед птахами, перед природою, і вона нас залишає, назавжди, і цього «ісходу» не зупинити, і нам боляче, бо залишаємося напризволяще, самотніми... І ніхто тепер нас не виручить, як колись короля Марка ота непримітна ластівка...

Вірш «Сувид» переносить нас у часи дохристиянські, язичницькі, праслов'янські. Поліське село з трохи дивною назвою Сувид змальовується Ліною Костенко так, що читач опиняється у стихії, подібній до «Велесової книги», і на нього віє сивою давниною. Колорит праслов'янства досягається авторкою завдяки постійній алітерації звуків «с», що нібито пронизує усю тканину вірша:

Тут навіть хмари особливо сунуть,
-Сутемна синь на бронзове чоло.
І хоч Стрибог на поїзд пересів
І вже дахи струсились від соломи.
Тут, за щитом смарагдових лісів,
Моїх жар-птиць блакитні космодроми.

Я забуваю сумніви і сум.

Я воду п'ю у Сувиді з криниці.

В країні сосен, сувидських красунь,

Зі мною грають в піжмурки суниці [3,с.8].

Які ще засоби створюють даний колорит? Тут і старі слова з відновленим лексичним значенням - «сутемна синь» - давня, тут і бог вітрів - Стрибог, і це все так далеко - «За щитом смарагдових лісів» - там, де моє (ліричної героїні) дитинство відгомонило, звідки («з блакитних космодромів») «злітала» у доросле життя. Але я неодмінно сюди вертаюся («воду п'ю у Сувиді з криниці») - я тут наснажуюся, бо ця вода - цілюща, оживаю душею і шукаю його, Сувида - бога лісів. Навіщо? Бо ми, люди, різні: є

браконьери, для яких Сувид -
Він міф. Він мох. Він сутінь цих озер.
Його ніде на світі вже немає [3,с.8].

(Якщо Бога немає - роби, що хочеш?)

Але є, на щастя, й інші люди - чутливі, з тонкою, вразливою душею. Хто нас врятує від духовного браконьєрства? Від тих, у яких «душа ще з дерева не злізла»? Хто? Сувид? Чи ми самі? Хто спокутуватиме наші гріхи? («Вогонь притопче босими ногами»?) І героїня вірить:

Не може бути, щоб його - ніде.

Без нього людям суєтно і сумно [3,с.9].

Він є, він мусить бути, бо він потрібен. Потрібен зв'язок людини епохи поїздів і космодромів з праслов'янськими коренями, зі своїми витоками. І тому треба шукати одне одного через віки й тисячоліття, і тому треба «зустрітися», щоб ніколи більше не губитися... У цьому зв'язку - запорука збереження неповторності світу природи і людської душі:

І я гукаю: Су-ви-де! - Ви де?

-Ви де? Ви де?- відгукується Сувид [3,с.8].

Прийом, використаний Ліною Костенко в кінці цього твору, Микола Ільницький пов'язує з традицією давнього українського віршування, а саме з прийомом, відомим українським поетам під назвою «ехо» [8,с.5]. Його можна вважати предтечею смислової рими в сучасній поезії.

Але одним з найбільш улюблених художніх засобів Ліни Костенко є паронімічна атракція - встановлення асоціативно-смислових зв'язків між різнокореневими близькозвучними словами [7,с.538]. Неповторність індивідуальної манери письма Ліни Костенко закорінена у природу національної мови:

Душі людської туго і тайго... («Не треба класти руку на плече») [3,с.32]

Справді, у системі загальнонародної мови ніби вже «запрограмовані» потенційні знахідки митця. Паронімічна атракція може мати «народну етимологію» або «поетичну етимологію». «Справжній талант розкриває у цій мові невідомі раніше смисли та естетичні цінності»(Леся Ставицька) [9,с.43-44]. Генетична пам'ять народу, збережена в слові, немовби оживає у своєрідному неповторному світі поезії Ліни Костенко. Поетеса виявляє величезну змістову й емоційну наснаженість цього прийому. Смислотворчі та експресивні функції паронімічної атракції різноманітні. Формальне зближення близькозвучних слів може супроводжуватися антитезою, контрастом, створювати іронічний ефект.

Іронія:

Така вона (дама) стомлеиа, анемічна,

Гіпопотамо-гіпотонічна.

Немас емоцій, є моціони.

І там, де втомились дебели дебіли,

Вона до автобуса легко добігла...

Постійні струси, постійні стреси,

Погані праси, немає преси («Пансіонат «Форель») [3,с.193]

Контраст:

А в сірі будні

Буду бити, як в бубни

(«Відмикаю світанок скрипичним ключем») [3,с.41]

Я забуваю сумніви і сум...

Він міф. Він мох. Він сутінь цих озер...

(«Сувид») [3,с.8]

І крізь бетон бунтує річка Либідь...

(«Нектар дощу в бетонному флаконі...») [3,с.62]

Зіставлення:

Любіть травинку і тваринку...

(«Вже почалось, мабуть, майбутнє») [3,с.53]

Жінки родили, як Родени...

(«Жінки родили, як Родени...») [3,с.58]

Отже, паронімічна атракція - один з найулюбленіших прийомів Ліни Костенко - дуже яскраво виявився вже у збірці «Неповторність»(1980), але в наступних крупних творах вживання цього засобу буде ще частішим («Берестечко») [10,с.88].

Розділ 3. Функції символів у збірці «Неповторність»

Образно-виражальні засоби у поезіях Ліни Костенко вживаються не поодинокі, а у взаємодії, утворюючи суцільно метафоричну картину. Багатою метафорикою сповнена пейзажна лірика поетеси, яка у такий спосіб часто наповнюється філософськими категоріями, а ще частіше - олюднюється: «світанки сонце надпили», «на скелях пишуть мемуари блискавки, століття і орли», «око сонця кров`ю налилось», «скеля зливу набирає в жмені», «сонце встало з лівої ноги»...

Ключовою для створення відчуття неповторності є та невловима грань, за якою метафоричні образи переходять у символи, тобто приховане порівняння стає другим сенсом образу. Наприклад, у поезії «Пролом хмари» на основі порівняння злива-собор образ дощу набуває сенсу духовного очищення:

Ліс стоїть у зливі, як в соборі... [3,с.69]

Саме так можна трактувати образ - символ дощу, грози в поезіях «Щасливиця, я маю трохи неба...», «Ми виїхали в ніч», «Пекучий день...лісів солодка млява...»

Які ж образи - символи домінують, на наш погляд, у поезії Ліни Костенко? Передусім, ті, що уособлюють піднесення над сірою буденністю та обмеженістю: Храм(Собор),

Висота, Небо, Гори, Гроза, Дощ:

Строкаті ритми вулиць і юрби,

Дахів похилих старостині плечі.

Над містом розмовляють голуби.

Про що, не знаю. Про цікаві речі.

Про той собор. Про людство. Про війну...

Про білий світ, про небо з долиною...

«Строкаті ритми вулиць і юрби...» [3,с.218]

В золотих поземках звіробою,

На громів гуркочучій гарбі,-

Маю тільки небо над собою,
Маю тільки душу при собі...

«Йду в Карпатах крізь летючі хмари» [З,с.68]

У даному контексті образ Неба стає символом духовної висоти і свободи ліричної героїні (У нього було небо, а у нас - стеля), над якою немає нікого і нічого такого, що б тисло, пригнічувало її душу. «Душу при собі» - це сказано так, як в народі говорять «при грошах», «при статках», - тут проголошуються духовні і душевні вартості як найвища цінність. Справді, індивідуальна свобода - неповторна.

Небо, особливо голубе, стає символом відродження, віри, надії :

На те й погорільці, - будуємо хатку.

Над хаткою небо. А знов голубе.

Найвище уміння - почати спочатку

Життя, розуміння, дорогу, себе.

(«Ще вчора була я висока, як вежа...») [З,с.92]

Інший ряд символів - синонімів: тиша, мовчання, німота, спокій, очищення...

Вони є наскрізними в поезії Ліни Костенко. Тиша сприймається не як символ відсутності звуків, а як протиставлення суєтності буденній круговерті життя, людським перегонам заради матеріальних благ; а ще тиша - це символ відмови від фальші, від неістинності, а значить, саме у гармонійному спілкуванні з природою людська душа очищується і звільняється від суєти.

Я чую дощ. Він тихо плаче правду,

Що я когось далекого люблю.

І чую тишу. І співають птиці

Проходять люди гарні і незлі

В пахучій хмарі дощової глици

Стоїть туман, як небо на землі... («Щасливиця, я маю трохи неба...») [З,с.10].

А у вірші «Ті журавлі, і їх прощальні сурми» лірична героїня обіцяє сумній арфістці - вербі за виконану мелодію любові».

Я не скрипичний ключ, а журавлиний,

Тобі над полем в небі пропишу... [З,с.35].

Поетеса грає омонімами «Ключі (скрипичний та журавлиний). Так чим же журавлиний ключ кращий за скрипичний? Журавлиний - природний, він над полем у небі, що для верби набагато ближче, ніж скрипичний... Бо журавлиний дає надію, бо він навесні може повернутися разом із журавлями (пор. у нар.: журавлики-веселики), а відтак - не все ще втрачено... Це є порятунком для того, у кого осінь у душі, коли немає любові, а є тільки самотність і світла печаль...

Гроза й Дощ уособлюють сильну стихію, яка не стільки лякає, скільки очищає.

Ось хмара закрила все «небо» над ліричною героїнею вірша «Пролом хмари» і пригнітила її. І тому грім і блискавка сприймаються як порятунок, хоча грім «ударив особисто в мене», «обвуглилось вориння, світ потемнів, наче образи...», хоча «блискавки звиваються вогненні...», «грим бурмоче мовою страшною заклинання кобри і гюрзи»,-

Проломилась хмара наді мною

Золотою чашею грози! [З,с.69]

У кожного з нас є своя «хмара», і потрібно вистояти і вистраждати право на оцю мить катарсису - духовного прозріння та очищення. Будь стійким - і тобі гроза здається «золотою чашею» з цілющою водою, і ти себе відчуєш так, ніби ти щойно причастився:

Ліс стоїть у зливі - як в соборі.

День погідний сяє навкруги [З,с.69].

Це теж, на наш погляд, один з провідних мотивів у творчості Ліни Костенко - мотив страждання, через яке мусиш пройти, щоб оновитися. Він подається через ряд близьких образів - символів: пожежу - вогонь - попіл - голубе небо - птиця Фенікс - небутафорський плід:

Руйновище віри, і розпач, і розпач!

Під попелом смутку похований шлях.

Зажурені друзі сахнулися врозтіч.

Посіяне слово не сходить в полях.

На те й погорільці, - будуємо хатку.

Над хаткою небо. А знов голубе.

Найвище уміння почати спочатку

Життя, розуміння, дорогу, себе.

(«Ще вчора була я висока, як вежа») [З,с.92].

Або:

Гори. Щезай в пожежах самоспалень,

В гірких руїнах власних попелищ!

Обвуглюйся. З дияволом грай в теніс.

Згори на попіл в думках і літах.

Хай вилітає не той самий Фенікс,

А зовсім інший, неймовірний птах!

(«Криши, ламай, трощи стереотипи») [З,с.11].

Попіл - те, що лишилося після горіння, що пройшло очищення вогнем; на його ґрунті добре розпочинати щось нове (тому попіл є добривом у сільському господарстві). До речі, сама Ліна Костенко колись тонко підмітила, що «Фенікс завжди вилітає із попелу, але ніколи - із сміття».

Символи у Ліни Костенко так чи інакше пов'язані з людиною, перш за все - з її душею, моральністю. Поетеса приділяє значну увагу моральності сучасників, звертається до духовних витоків. Цікавим у цьому плані є наскрізні образи символи: поле, плоди (плід), осінь, світове Дерево, ліс, сад, захід сонця, що уособлюють життєву дорогу, щедрість і мудрість людей старшого покоління, вікову межу, коли пора підбивати певні підсумки, коли замислюєшся над прожитим і перевіряєш себе на гідність, шукаєш причини своїх досягнень і невдач.

Так, у вірші " Іду в полях. Нікого і ніде " поетеса малює картину повернення ліричної героїні до свого Берега Дитинства, до " своїх полів" саме при "заході сонця":

Я йду, і одуд стежкою іде,

Моїх полів маленький чичероне [З,с.45].

Чичероне (невідм.) провідник, який дає пояснення туристам під час огляду пам'яток культури (переважно в Італії). Життя збігає, як день. Лірична героїня іде, оглядаючи "свої поля, ниви, на які пішло життя. " Я чую смутку пальці крижані" бо життя кінечне, бо " Розрісся цвинтар. Груша постаріла". Бо давно не була у рідних краях. Лише одуд визнав ту, що колись дівчинкою тут бігала босоніж. Про що він їй "дудукає"? Може, про Берег Дитинства, до якого варто частіше вертатися, про те, що треба поспішати обробляти свої "поля", але й устигати милуватися ними; про любов до рідної землі, любов, яку треба виплекати в душі і встигнути передати це дітям... Отак, як одуд, який завжди поряд із гніздечком "у ожині, поруч із сім'єю...» Дуже яскраво малює поетеса гармонію людини з природою, адже вони розуміють одне одного, хоча одуд ще трохи тримається на "безпечній відстані". А все ж " йдемо удвох під вечір по стежині". Одуд іде до діток, а куди йде Людина? Який сенс її буття на землі? Яким буде поле людини, поле Людства? Справді, як важко ці дороги до щему враження дитинства селянської дівчини пронести крізь доросле урбанізоване життя! " Як важко бути Антеєм на асфальті!" (" Малина, м'ята, дим і димарі...") [3,с.100].

Зображаючи неповторність рідного краю, Ліна Костенко часто створює не наскрізні, а контекстуальні образи - символи малої батьківщини. Таким, зокрема, є образ старенького млина у поезії «Жує полин солом'яний бичок» [3,с.59]. Це вірш - спогад дорослої! людини про рідні місця, де промайнули дитячі роки. Тут усе неповторне: жовто-коричневої масті бичок отримує епітет «солом'яний» - і одразу переносить нас в казку, відтак - у дитинство. Тут тиша - бо чути бджолину музику, що завжди «мажорна» : працьовитим ніколи нудити світом. І, нарешті, тут є млин (вітрячок),- хоч і старенький, але «пурхає» над полем(!), бо «вже не важать жорна»: уже в ньому не мелють зерно на борошно - і він став пам'яткою минувшини, але дорогою серцю героїні. Образ млина має певну градацію: вітрячок - старенький метеличок, пошарпаний вітрами - метеличок із інеєм на крилах. Вш пурхає стільки, скільки може, а потім «Сидить собі при в'їзді у село». Сидить і чекає. На кого? А коли до цього додається «що вже й хрестів не видно на могилах», - ми відчуваємо, як пейзажна лірика непомітно стає інтимною. Старенький вітрячок, який став легким (як образ матері у Мацуо Басьо), - чи не рідні батько чи ненька виглядають роками своє заблудле «чадо»? І треба поспішати, щоб не «перевідатися з могилами» (Ліна Костенко) замість найрідніших у світі людей.

Чи потрібні такі вітрячки? Безумовно. Бо вони - неповторні. Бо вони невід'ємна частинка дитинства людей старшого покоління.

Що ж тут виражено? Радість і сум, ностальгія і розуміння, що нічого не вернеш. Але головне - не забути, пам'ятати про свої витоки, про отой старенький вітрячок, який провадив тебе колись до Дороги Дорослості...

Цей вітрячок, схожий на метелика, - такий же дорогий і близький до щему, як і «солом'яний бичок», і поле, і бджолина музика, і занесені снігом хрести на рідних могилах...

Пейзажна лірика Ліни Костенко - поняття досить умовне. Вона й інтимна, і філософська, і патріотична...

Але не кожен здатен зберегти свій «собор у душі»(Олесь Гончар). Тому і не дивно, що в поезіях Ліни Костенко велике місце посідають символи на означення духовної спустошеності сучасної людини та, на противагу їй, духовної глибини, в основі якої - історична пам'ять:

Що, доспівалися, нащадки?

Зіпхніться ліпше з мілини...

Навчи мене, навчи, о Чигирине!

Колодязь твій глибокий, не змілів... [З,с.170].

Мілина - глибина, небо (висота) - стеля (низькість, обмеженість) - такі опозиції символів духовності та бездуховності домінують у творчості поетеси, присутні вони і в розглядуваній збірці. Спираючись на ці критерії, авторка певною мірою порівнює історію і сьогодення, зіставляє їх, і таке порівняння говорить не на користь теперішнього:

На славі минулій стою у безславнім сьогодні,

З минулої слави дивлюсь у прийдешні віки... [З,с.168].

Загострення екологічної проблеми теж не на користь сучасників. Відносини людини з природою, на думку авторки, прямо залежать від рівня духовності людини. І поки браконьєр регоче, проголошуючи, що Бога лісів (Сувида) не існує (вірш «Сувид»), і, отже, все дозволено, - природа змушена від нас захищатися:

Стоїть над нами Всесвіт у зоряній кольчугі,

І повен місяць сходить над нами, ніби щит [З, с.8].

І кольчуга, і щит - це захист Космосу (Природи) від шкідливої діяльності Людства:

І добре, що над нами він (місяць) висить височенько,

А то б уже и на ньому болото розвели...

(« І місячну сонату уже створив Бетховен») [З,стр.72].

Космос турбується зовсім не даремно. Вірш «Ще назва є, а річки вже немає» можна назвати реквіємом по загиблій річечці, це жаль по втраченій неповторності. Навпаки, тепер усе сумно, страшно, боляче і потворно:

У берегів потріскались вуста.

... і світить спека ребрами моста

над річкою, якої вже немає...

Стоять мости над мертвими річками...

Лелека зробить декілька кругів ...

Очерети із чорними свічками

Ідуть уздовж колишніх берегів... [З,с.106]

Ліна Костенко різкими штрихами малює ніби похоронну процесію: образ невблаганної спеки, безглузлого моста, під яким немає річки, моста, що лиш світить розпеченими ребрами; лелеки, який, прощаючись, робить круги над мертвою річечкою (як прощаються із загиблими), очеретів, чії свічки, чорні від спеки, додають трауру, все це наводить на думку про Апокаліпсис - поки що локальний, який згодом, якщо « хам не схаменеться» (Ліна Костенко), може перерости в тотальний... Поетеса ставить укінці три крапки. «Що ж далі? - ніби запитує нас вона. - Будемо нищити природу, а значить, і самих себе? Чи зупинимось серед щоденної

суєти і схаменемося?» Зауважимо, що проблеми екології у нерозривному зв'язку з проблемами духовності підіймаються авторкою у збірці 1980-го року - за шість років до Чорнобильської катастрофи(!).

Що ж робити, щоб не довелося «молитись пням.

Такі тотальні пні...»?

(« Ти був високий, наче сонце полудня») [3,с.20].

Так, образи розпеченого моста, під яким немає річки, тотальні пні, а з інших творів - фанерні журавлі, остання морська королева, ластівки, що тікають із Європи,-стають, безумовно, не тільки символами агонії природи, але й духовного та морального звиродніння людини, яка в усьому цьому винна, яка це допустила.

І все - таки «гомо сапієнс» не буде пиляти гілку, на якій сам сидить. Людина тонкої вдачі (а поетеса вірить, що такими будемо колись усі) відчуває природу, як лірична героїня з вірша «Вечірнє сонце, дякую за день!» [3,с.19]. Твір розкриває джерела творчої наснаги поетеси. Це приклад того, що таке поетичне сприймання світу.

Лірична героїня, немов сонцепоклонниця, звертається до вечірнього сонця, дякуючи йому за прожитий день, за вечірню втому, за «лісів просвітлений Едем і за волошку в житі золотому», за світанок, за дитячий сміх, за зустрічі з людьми, «котрі нічим не осквернили душу».

Думається, що у здатності відчувати ці прості, даровані життям радощі, і полягає одна з умов повноцінного і щасливого духовного існування людини. А Поет - це людина із загостреною потребою виражати красу.

Твір завершується вражаючим висловом про « потребу слова як молитви». Ліна Костенко порівнює поетичну творчість і молитву як форми самовираження.

Отже, поезія - це молитовне самовираження, і поетеса джерелом натхнення вважає Природу - вечірнє Сонце...

Григорій Клочек відзначає, що Ліна Костенко у пейзажній ліриці майже не вибудовує «підтекстові смисли»-«Пейзажний твір, що створюється заради другого смислового плану, як правило, набуває неприємного присмаку штучності»[11,с.249].

Філігранність пейзажної майстерності полягає у створенні таких образів, які виражали б «дух і думку»(П.Тичина) самої природи, а не були б алегоріями, придуманими заради вираження якоїсь моральної тези.

Ми можемо погодитися з думкою відомого критика лише частково. Вважаємо, що Ліна Костенко справді творила свої пейзажні шедеври, не плануючи одержати ще й другий план (підтекст), але все-таки в більшості поезій ми його відчуваємо. Бо все, що вона пише про природу, спроектовано на людину: це людина може захоплюватися навколишньою красою або не помічати її, це тільки людина може одні і ті ж хмари сприймати по-різному, у залежності від настрою цієї миті. Поетеса, змальовуючи природу, обов'язково характеризує того, хто це все спостерігає. Це по - перше. А по - друге, у пейзажах відчувається одна з найхарактерніших ознак і художнього мислення - історизм. Саме у пейзажах, наскрізь пройнятих історичною пам'яттю, особлива мистецька цінність, бо їм надається додатковий доречний смисл.

У світі все так злагоджено, що ми не маємо права проминути, не зреагувати, не взяти до свого серця навіть, на перший погляд, буденну «травинку і тваринку». Усе в цьому

світі коштовне і неповторне, і його треба шанувати, берегти. Бо життя дволике: воно швидкоплинне, складається з неповторних миттєвостей, і водночас у ньому присутня райдуга вічного, що зветься неперехідними людськими вартостями. А справжня жива людина та, яка «не губиться у юрбі», має свій внутрішній стрижень і в той же час знає ціну і прекрасній миті - неповторності...

Кожен твір, з якого постає дивосвіт природи, впливає на нашу екологічну свідомість. Бажання захищати природу приходять лише до тих, хто відчуває її красу:

Буває мить якогось потрясіння:

Побачиш світ, мов вперше у житті [3,с.65].

Мабуть, можливим буде таке визначення формули суті пейзажної лірики Ліни

Костенко: це чотири «З»: зупинись - здивуйся - захопись - захисти...

При творенні власної концепції пейзажної лірики поетеса вживає багато тропів та фігур, серед яких найбільш вживаними є такі: контраст, колорит, паронімічна атракція (з народною та поетичною етимологією), метафоризація до рівня символів;

- улюбленими синонімічними рядами образів - символів є:

- Храм (Собор) - Висота - Небо - Гори - Гроза - Дощ;

- Тиша - Мовчання - Спокій - Очищення;

- Пожежа - Попіл - Очищення - Відродження;

- Поле - Плоди (плід) - Осінь - Захід сонця(Вечірнє Сонце) - Ліс - Сад Світове Дерево;

- символи духовної спустошеності наших сучасників: образ Мілини, Фанерні Журавлі, Безглуздий Міст(над мертвою рікою), Всесвіт у зоряній кольчuzі (захист від людей), Хор глухонімих, Тотальні Пні, Епоха Спорту і Синтетички, Неандертальці ХХ-го віку, Бутафорський Плід.

Висновки

У результаті виконаної роботи приходимо до таких висновків:

· Сьогодні наше суспільство знаходиться в «етичній апатії», немає консолідуючої ідеї, немає цінностей, однаково дорогих усім українцям. Книжковий ринок повен «субпродуктів» - і кожен автор, і кожен читач-сам собі цензор і критик.(О.Пахльовська)[4].

· село втрачає статус «оазису» духовності.З`являється нова генерація українських селян: «Ми дикі люди, ми не знаєм звичаїв!

Ми нищим ліс.Ми з матір`ю на ти».

· Ліна Костенко послідовно пропагує своєю поезією національні цінності як загальнолюдські, розкриває основні елементи: національну свідомість самосвідомість, національну ідею, національні ідеали, національний характер... їй болить сьогодні все це, як боліло і 30 років тому: «Зникає мій народ, як в розчині кристал...»

· на цьому непривабливому фоні творчість Ліни Костенко вирізняється сааме чікими етичними орієнтирами, коли читач усвідомлює, де - добро, де - зло, де праведне - де негідне. Збірка «Неповторність»(1980) є тим «озоном», якого так бракує сучасній українській літературі, сааме ця поезія сповідує гармонію Людини і Природи, утверджуючи думку про те, що невлаштовани, розчухнутий нинішній світ має бути подоланий красою високих людських стосунків, гармонією з навколишнім

середовищем.

· Природа - це гармонія і довершеність, це мудрість і толерантність, це доброта і краса. Природа - це філософська категорія, це спосіб осмислення людиною себе самої, свого місця у світі. Природа - у нас самих, а ми є часткою цієї природи.

· Ці тези ніколи не застаріють, їх треба і треба нагадувати людині, яку навіть екологічний та духовний Чорнобиль чомусь не зробив мудрішою. Може, саме тому поетеса їздить часто на територію Чорнобильської зони, вивчаючи Полісся після аварії на АЕС. Така її «внутрішня еміграція»: «Хто любить Україну, той їде туди, де вона вже вмерла. Зона, як мати. Ми не любимо матір менше від того, що вона померла. Навпаки - любимо ще більше»(Л.Костенко)[13].